

NÆM 2006:133A
KUAS FOR 2003-2123-1036
Lundegård I

05.07.03
Fensmark Sogn
Tybjerg Herred
Storstrøms Amt (tidl. Præstø)

Beretning for arkæologisk undersøgelse

af bopladsaktiviteter i form af stensamlinger og koge grubefyld
Yngre bronzealder/ældre jernalder?

Daglig leder og beretningsansvarlig:
Cand. mag. Birgitte Borby Hansen

2006

Indholdsfortegnelse

Abstract	2
Undersøgelsens forhistorie	3
Administrative data	3
Øvrige data	3
Topografi, terræn og undergrund	3
Målesystem.....	3
Udgravningsmetode	3
Undersøgelsens resultater.....	4
Tolkning	4
Sammenfatning.....	5
Anlægsliste	6
Anlægsbeskrivelse.....	7
Fundliste.....	8
Tegningsliste	9
Fotoliste.....	9
Litteratur.....	9

Bilag

Placering af undersøgte område
Undersøgte felt
Kopi af originaltegninger (nedsat 50%)

Abstract

Ved Lundegård blev der undersøgt en amorf, muldet stensamling på ca. 10 x 20 meter og ca. 60 cm tyk. Spredt i overfladen sås fire sodede ca. 10 cm tykke partier med "koge grubefyld" og hvidbrændte knogler. Omkring stensamlingen sås spredte sodede anlæg.

Stensamlingen og koge grubefylden er deponeret i en naturlig våd sænkning og må ses i samme rituelle kontekst som de mange "almindelige" kogestensgruber i området. I lavningen kunne man foretage de samme handlinger direkte "ovenpå" eller "i" vandet, som har spillet en stor rolle for placeringen af kogestensgruber generelt. Der synes dermed at være forbindelse til bronzealderens og jernalderens mange kendte moseofre.

For at komme nærmere en datering af stensamlingen fra Lundegård er der indsamlet trækulsprøver til C-14 datering, ligesom de brændte knogler (forhåbentligt) kan bestemmes som værende fra dyr eller menneske. I nærheden ses andre lignende stensamlinger med knuste dele af lerkar samt brændte og ubrændte ben af bl.a. kvæg og hund – sandsynligvis ofrede dyr.

Undersøgelsens forhistorie

Undersøgelsen var foranlediget af en større byggemodning på jorder, der er solgt af gårdejer John Johannesen, Lundegård, til den private bygherre Peter Høpfner, Høpfner A/S, København K. Der projekteret et stort boligområde til parcelhus- og rækkehusbebyggelse på braklagt landbrugsområde nord for Lundegård.

Efter aftale med bygherren udførtes en omfattende prøvegravning på hele området (se samlede rapport under j.nr. NÆM 2006:133). Det kuperede landskab bød på flere på forhånd topografisk oplagte lokaliteter. I to tilfælde udvirkede prøvegravningen egne udvidede undersøgelser, bl.a. denne.

Ved prøvegravningen blev der i grøft 20 afrømmet en større amorf plamage på ca. 10 x 20 meter bestående af muld og mængder af ubrændte sten og flintknolde i forholdet 50/50. Spredt i overfladen sås 4 sodede amorfe partier med kogestensfyld. Da området ville blive direkte berørt af anlægsarbejder, blev der foretaget en udvidet undersøgelse, se denne rapport .

Administrative data

Administrativ korrespondance: se museets sag NÆM 2006:133.

Undersøgelsen blev foretaget af NÆM og bekostedes af bygherren, Peter Høpfner, jf. Museumsloven. Maskinkraft blev stillet til rådighed af bygherren. Beretning og genstande opbevares på NÆM.

Øvrige data

Undersøgelsen udførtes på udvalgte dage indenfor d. 27/9-10/10 2006. Daglig leder var cand. mag. Birgitte Borby Hansen (BBH), Næstved Museum, en del af tiden assisteret af BA Kim Christoffersen (KC), Næstved Museum. 25-29/9 deltog skolepraktikant Theis Friis (TF) fra Holmegårdsskolen, Fensmark. Mulden blev afrømmet med en New Holland rendegraver med 180 cm rabatskovl, fra PI Entreprenørfirma A/S, Gadstrup. Maskinfører var Peter. Bygherre er Peter Høpfner, daglig formand Flemming Jensen.

Vejret

Det varme og tørre sommervejr fortsatte ind i september med mange soldage og mellem 16-23 grader. Fra starten af oktober faldt temperaturerne til mellem 12-15 grader, ofte diset, stille og mildt, perfekt gravevejr med godt lys.

Topografi, terræn og undergrund

Området nord for Lundegård er præget af et kuperet landskab, med adskillige små og store bakker og plateauer, omgivet af nu opfyldte og delvist bortdrænede mosehuller, vandløb og søer, der nu nogle steder kan ses som lavninger i terrænet. De opfyldte vådhuller blev påtruffet i stort tal over hele området. Undergrunden præges af stiv sandet gullig ler, oftest meget fyldt med sten og flintknolde. Stedvist ses grusede og sandede partier.

Målesystem

Der er ikke anvendt noget overordnet målesystem. Feltet er indmålt ud fra udlagte målesøm stedefæstet med håndholdt GPS (System WGS 84; koordinatliste blandt originalmaterialet); desværre skete der fejl i opmålingen af fæstningspunkterne, hvorfor feltets beliggenhed kun er belagt ud fra de første opmålinger af A 208's udbredelse (LMK 195-201). Målepunkterne dannede udgangspunkt for en linie, hvorfra et lokalt retvinklet målesystem kunne udlægges.

Udgravningsmetode

Ved registreringen anvendtes almindelige skovle, spader, skelskeer, tommestokke, metalmålebånd o.l. Der blev gjort optegnelser på papir i notesbog samt på tegneplast. Feltet er tegnet i forhold til målesøm indmålt med GPS. Der blev taget fotos i sort/hvid 24x36 samt digitale farvefotos. Fundne anlæg er tildelt en anlægsbetegnelse via arabertal. Udvalgte anlæg blev snittet og nærmere undersøgt (se anlægsliste og-beskrivelse, samt tegningsliste).

Undersøgelsens resultater

Grøft 20 – generel beskrivelse af hele søgegrøftens indhold, fra syd mod nord

Sydlig del: Stenet flintholdig ler. Udvidelse til et mindre felt på ca. 15 x 25 meter med sandsynlige stolpespor, der dog viste sig for størstedelens vedkommende at være pletter af gammel muld og muldlag. Nær kant af lavning ses itupløjet kogestensgrube. Henad grøft ses endnu to do.

Nordlige del: I lavning sås en større amorf stensamling med sodede partier. Et prøvehul viser indstrømmende grundvand i ca. 1 meters dybde. Omkring stensamlingen ses flere sodede fyldskifter. Nord for denne endnu ca. 4 bundrester af mulige kogestensgruber.

Udgravningsfeltet i grøft 20

Ved prøvegravningen blev der i grøft 20 nær sydgrænsen for ejendommen Platanvej 75, afbrømt en større amorf plamager (A 208) på ca. 10 x 20 meter bestående af muld og mængder af ubrændte sten og flintknolde i forholdet 50/50. Spredt i overfladen sås fire sodede amorfe partier med kogestensfyld (T 4+5). Da området ville blive direkte berørt af anlægsarbejder, blev der foretaget en øget udvidelse omkring stensamlingen på i alt ca. 750 m² (T 20-23). Her fremkom foruden stensamlingen i alt 13 rundede, aflange eller amorfe sodede fyldskifter på 50-200 cm størrelse. Disse mere eller mindre diffust sodede pletter og plamager sås spredt omkring stensamlingen, uden nogen synlig samlet struktur. De undersøgte anlæg var alle mere eller mindre rundede i nedgravning, 14-40 cm dybe, bestående af let sodet fyld; i ét sås sodede skærver, i et andet fandtes på bunden af anlægget en svagt retoucheret grov flintflække, som evt. kan dateres til (ældre) bronzealder (ca. 1800-1000 f.Kr.). Grundet anlæggenes meget forskellige form og størrelse synes der ikke at være tale om deciderede stolper til bygninger el. lign. Anlæggene kan dog repræsentere nedgravninger til stolper og pæle til andet brug samt andre mindre gruber, anlagt omkring stensamlingen. Anlæggene antages at være samtidige med stensamlingen.

Selve stensamlingen blev undersøgt på følgende måde: Der blev anlagt to snitgrøfter med maskine på hhv. den sydlige og nordlige side af stensamlingen. I begge grøfter sås flere på hinanden følgende rundede anlæg og lag oveni hinanden (T 14), bestående af mere eller mindre muldet ler og sand, med vekslende indhold af sten og flintknolde og evt. lidt trækulsnister. Øverst sås i profil 2 plamager med meget trækul og brændte sten (ikke set overfladen) i lighed med de sodede anlæg der fra starten kunne ses i overfladen (A 209-212). Lagene kunne følges til ca. 60 cm's dybde. I ca. 100 cm's dybde satte det ind med grundvand.

De fire sodede plamager, A 209-212, bestod af muld og godt med trækul, stumper af ildskørnede sten og ubrændte sten, alt i én pelle-melle. I snit ses øverst et tyndt lag sodet gruset muld med trækul og skørnede sten, ca. 10 cm tykt, derunder mørkegrå gruset ler. Det mørkegrå fyld er sandsynligvis resultat af nedsivning af trækul (farvning). Den øverste fyld kan nærmest beskrives som kogegrubefyld, der ikke er gravet ned i rundede fordybninger, som det ofte ses ved kogestensgruber, men nærmest deponeret i flade plamager, ovenpå den stenede og lerede grus. I en plamager fandtes et skiveformet flintafslag samt små hvidbrændte benstumper.

Tolkning

Hele anlægget tolkes således: I en naturlig amorf sænkning, der mere eller mindre har stået under vand, har man gentagne gange deponeret muld, marksten og flintknolde, enten i lag eller større og mindre runde fordybninger (naturlige? nedgravninger?). Oveni disse muldede stenlag har man ved én eller flere lejligheder anlagt eller deponeret "kogegrubefyld"; i ét af anlæggene lå et flintafslag samt hvidbrændte ben, der kan repræsentere rester af et brændt slagtemåltid – eller kremerede humane knogler.

Anlæggene med kogegrubefyld i den opfyldte våde sænkning skal sandsynligvis ses i samme kontekst som de mange "almindelige" kogestensgruber anlagt i det tørre terræn omkring den opfyldte lavning. Man kan have fyldt lavningen op for at kunne foretage de samme handlinger direkte "ovenpå" eller "i" vandet, som synes at have spillet en stor rolle for placeringen af kogestensgruberne.

Kogestensgruberne indgår ifølge de nyeste teorier i en proces i den yngre bronzealders og tidlige jernalders kult. Sydning af indpakkede madvarer mellem de gloende sten og evt. indtagelse af det stegte kød, kunne som socialt fænomen og samlingspunkt, kombineret med offerhandlinger, finde sted ved

vådområderne. Aktiviteterne ved og i lavningerne kan højst sandsynligt sættes i forbindelse med bronzealderens og jernalderens mange kendte moseofre i form af mennesker, dyr, våben, lerkar (måltidsofre) m.m.

For at komme nærmere en tolkning og datering af stensamlingen fra Lundegård er der indsamlet trækulsprøver til C-14 datering, ligesom de brændte knogler (forhåbentligt) kan bestemmes som værende fra dyr eller menneske.

Endelig må stensamlingen ses i sammenhæng med de nærliggende to store lignende stensamlinger i prøvegravningens grøft 30, umiddelbart nord for ejendommen Platanvej 75, omtalt i den samlede beretning for prøvegravningen (se denne, A 164 og 228+229). Her fandtes knuste dele af lerkar samt brændte og ubrændte ben af bl.a. kvæg og hund (hhv. kæbedele samt et kranie) – sandsynligvis ofrede dyr.

Sammenfatning

Ved prøvegravningen ved Lundegård blev der i grøft 20 påtruffet spredte sodede fyldskifter omkring en større, amorf og muldet stensamling på ca. 10 x 20 meter. Spredt i overfladen af denne sås fire sodede amorfe partier. Stensamlingen bestod af flere på hinanden følgende lag af muldet ler og sand, med vekslende indhold af sten og trækulsnister. De sodede partier i overfladen bestod af ca. 10 cm tykke uregelmæssige lag af brændte sten og trækul. Sten- og muldsamlingen er deponeret i en naturlig sænkning, der mere eller mindre har stået under vand. Oveni har man flere steder anlagt partier med kogegrubefyld; i ét af anlæggene lå et flintafslag samt hvidbrændte ben, der kan repræsentere rester af et brændt slagtemåltid – eller kremerede humane knogler.

Stensamlingen samt plamagerne med kogegrubefyld må ses i samme kontekst som de mange ”almindelige” kogestensgruber i det kuperede område ved Lundegård. Lavningen kan være fyldt op for at kunne foretage de samme handlinger direkte ”ovenpå” eller ”i” vandet, som har spillet en stor rolle for placeringen af kogestensgruber generelt.

Kogegruber indgår ifølge de nyeste teorier i en proces i den yngre bronzealder og tidlige jernalders kult. Sydede madvarer fra disse samt øvrige offerhandlinger ved vådområderne kan højst sandsynligt sættes i forbindelse med bronzealderens og jernalderens mange kendte moseofre i form af mennesker, dyr, våben, lerkar (måltidsofre) m.m. For at komme nærmere en tolkning og datering af stensamlingen fra Lundegård er der indsamlet trækulsprøver til C-14 datering, ligesom de brændte knogler (forhåbentligt) kan bestemmes som værende fra dyr eller menneske.

Endelig må stensamlingen ses i sammenhæng med de nærliggende to store lignende stensamlinger i grøft 30, omtalt i den samlede beretning for prøvegravningen (se denne, A 164 og 228+229). Her fandtes knuste dele af lerkar samt brændte og ubrændte ben af bl.a. kvæg og hund – sandsynligvis ofrede dyr.

Anlægsliste

Anlæg	Grøft/Felt	Tegning	LMK	Type
208	20	4,5,14	195-201	Stensamling
209	20	4	195-201	Kogestensfyld i 208
210	20	4	195-201	Kogestensfyld i 208
211	20	4	195-201	Kogestensfyld i 208
212	20	4	195-201	Kogestensfyld i 208
213	20	20,30	195-201	Sodet plet
214	20	20	195-201	Sodet plet
215	20	20,30	195-201	Sodet plet
216	20	20	195-201	Sodet plet
217	20	20	195-201	Sodet plet
218	20	20	195-201	Sodet plet
219	20	20	195-201	Sodet plet
220	20	23,30	195-201	Sodet plet
221	20	23	195-201	Sodet plet
222	20	23	195-201	Sodet plet
223	20	23,30	195-201	Sodet plet
224	20	23	195-201	Sodet plet
225	20	23,30	195-201	Sodet plet

Anlægsbeskrivelse

Anlæg 208

Uregelmæssig amorf større stensamling med muld og ubrændte sten, mørk til gråbrun mere eller mindre sodpletet leret muld, mere eller mindre kraftig iblanding af marksten og flintknolde 50/50. Nogle er ildskørnede. Generelt stor mængde sten over hele anlægget (1); i plamager ses sodet fyld med skørnede sten og trækul (2) (A 209-212).

Der blev placeret to større maskinsnit i anlægget, profil 1 og 2.

Profil 1: Flere på hinanden følgende rundede anlæg og lag oveni hinanden. Nederst ses en rundet nedgravning af lys grå fed plastisk ler med undergrundspletter og lidt trækulsnister (3). Ovenpå dette ses et lag på ca. 40 cm af meget blandet sandet ler, lyse og mørke grå, gule og brune pletter, nogle nister af trækul (2). Oveni dette ses flere små rundede nedgravninger af mørk grå leret muld med lige dele marksten og flintknolde, ubrændte, lidt trækul (1), gråbrun sandet leret muld med lidt pletter af undergrund (4) og mørk brun sandet leret muld (5). Undergrund er gul og lys grå blandet leret sand (6).
Profil 2: Flere på hinanden følgende anlæg og lag oveni hinanden. I undergrunden af grågul let leret sand (5) ses en rundet nedgravning af lys grå sandet ler (4); derover ses gråbrun sandet ler med brændte og ubrændte sten (2). På anden side af større ubrændt sten ses en rundet nedgravning af gråbrun leret sand med lidt trækul og pletter af undergrund (3). Øverst ses hér gråbrun leret sand med meget trækul og stumper af brændte sten (1).

Anlæg 209

En diffus sodet muldet stenet plet. Ingen trækulsprøve mulig. Kogestensgrube(?)

Anlæg 210

Plamager af muld, godt med trækul, stumper af ildskørnede sten og ubrændte sten, alt i én plemelle. Stumper af hvidbrændt knogle i den sorte fyld. Midt i den mørke fyld ligger en stor sten ca. 45x60 cm, ubrændt, delvist stikkende op gennem det mørke lag. Flintafslag (x 39) og hvidbrændte benstumper (x40). Kogestensfyld.

Anlæg 211

Plamager af muld, godt med trækul, stumper af ildskørnede sten og ubrændte sten, alt i én plemelle. I snitkasse ses samme forhold som i 210: Øverst et tyndt lag sodet gruset muld med trækul og skørnede sten, ca. 10 cm tykt lag, derunder mørkegrå gruset ler. Det mørkegrå fyld er sandsynligvis resultat af nedsivning af trækul (farvning). Kogestensfyld.

Anlæg 212

Kogestensgrubefyld. Forhold som for A 210-211. Anlæggene er således ikke gravet ned i rundede fordybninger som det ofte ses ved kogestensgruber, men nærmest deponeret i flade plamager, ovenpå den stenede grus. Primære eller sekundære deponeringer?

Anlæg 213

Sodet plet. Profilsnit viser en uregelmæssigt rundet nedgravning ca. 40 cm dyb, bestående af hovedsagelig gråbrunt leret sand, let muldet og let sodet med enkelte trækulsnister (1), nederst ses laget blandet med undergrundssand (2), som også ses i pletter øverst. Undergrund består af rødligt leret sand (3).

Anlæg 214

Sodet plet.

Anlæg 215

Sodet plet. Profilsnit viser en lav svagt rundet nedgravning af mørk gråbrun muld, sandet og leret, med udbredt sodning, enkelte sortsvedne skærver (1) med muldet stenspor i ene side (2). Anlægget er ca. 20 cm dybt og nedgravet i rødligt til lyst gråbrunt leret sand (3).

Anlæg 216-219

Sodede pletter

Anlæg 220

Sodet plet. Profilsnit viser en let rundet nedgravning af gråbrunt ler, let muldet og let sodet (1), nederst ses fylden blandet med undergrund (2), som på stedet består af rødligt leret sand (3). Dybde ca. 16 cm.

Anlæg 221-222

Sodede pletter.

Anlæg 223

Sodet plet. Profilsnit viser en rundet nedgravning af gråbrun ler, let muldet, delvist sodet og delvist blandet med undergrund (1) ca. 14 cm dyb. Undergrund består af rødligt sandblandet ler (2).

Anlæg 224

Sodet plet.

Anlæg 225

Sodet plet. Profilsnit viser en rundet nedgravning ca. 34 cm dyb, bestående af mørk gråbrun ler, let muldet let sodet, trækulsnister (1). Flintflække fra bunden af anlægget (x 44). Undergrund består af rødligt sandblandet ler (2).

Fundliste

X-nr	Anlæg	Grøft	Objekt
39	210	20	Et skiveformet flintafslag med lidt cortex, ca. 3x5 cm.
40	210	20	Hvidbrændte benstykker, små fragmenter.
41	210	20	Trækulsprøve
42	211	20	Trækulsprøve
43	212	20	Trækulsprøve
44	225	20	Grov flintflække fra bunden af anlæg, grå flint, svag retouche langs ene kant, 4,5x6,5 cm.

Trækulsprøver

2006:133A, Lundegård I (felt 20): x 41, A 210 – Kogestensgrube

2006:133A, Lundegård I (felt 20): x 42, A 211 – Kogestensgrube

2006:133A, Lundegård I (felt 20): x 43, A 212 – Kogestensgrube

Tegningsliste

Nr.	Type	Skala	Anlæg	Grøft	Initialer
4	Plan	1:50	208-212	20 (Fase 2)	BBH
5	Plan	1:50	208	20 (Fase 2)	BBH
14	Profil	1:20	208 (Profil 1 & 2)	20 (Fase 2)	TF
20	Plan	1:50	213,214	20 (Fase 2)	BBH
21	Plan	1:50	215-219, profilhul 1+2	20 (Fase 2)	BBH
22	Plan	1:50	Profilhul 2	20 (Fase 2)	BBH
23	Plan	1:50	220-225	20 (Fase 2)	BBH
30	Profil	1:20	213,215,220,223,225	20 (Fase 2)	KC

Fotoliste**Film 2 – 100 ASA sort/hvid Olympus**

Nr	Objekt	Set fra	Dato
11-13	Felt 20, oversigt	syd	9/10
14-15	Felt 20 med snitgrøfter	syd	9/10

Film – digital farve Canon Billednummer er billedfilens redigerede nummer.

Nr	Objekt	Set fra	Dato
-44,45,46	Felt 20, oversigt	syd	9/10
-47,48	Felt 20 med snitgrøfter	syd	9/10

Litteratur

- Borby Hansen, B. 2004: Kogestensgruber – almindelige med mystiske! Liv og Levn 18. Næstved Museum.
- Gustafson, L., Heibreen, T., Martens, J. 2005: De gåtefulle kokegroper. Kokegropseminaret 31. november 2001. Varia 58. Kulturhistorisk Museum Fornminneseksjonen. Oslo.
- Jensen, J.: Danmarks Oldtid bd. 1-3
- www.dkconline.dk

NÆM 2006:133A

Lundegård I, Fensmark

